

ארבעת יסודות

גיליון כט' • תשפ"ה

ארבעת יסודות

שואל לעניין מבט מבחוץ על עולם ארבעת היסודות

רקע: שבוע שעבר ציין צבי לכמה וכמה מקורות ל"ארבעת היסודות" מדברי חז"ל ורבותינו הראשונים, ולאור כל המקורות, העלה שחכמת ארבעת היסודות לא הגיעה לכלל ישראל מאת אומות העולם, אלא להיפך - היא הגיעה לאומות העולם מהשפעת התקרבותם לכלל ישראל. אך, גרשון המשיך לשאול שאולי המקורות מדברים רק על עצם מושג "ארבעת היסודות" כיסודות הבריה, אבל לא ביחס למידות האדם ולעבודתו...

יעקב: האם זה באמת נכון מה שגרשון טוען שכל הראשונים שהבאנו דיברו רק על הבריה הגשמית ולא על המידות וכוחות הנפש של האדם?

צבי: זה נכון כלפי רוב המקורות, לא כולם... אבל מה שאתה מעיר, גרשון, זו לא רק הערה לגבי "ארבעת היסודות", אלא זו הערה כללית לגבי כל עבודת וחכמת המידות כולו! לצערינו, בניגוד לתחום ההלכה שבו זכינו להרבה ספרים וחיבורים מאת רבותינו הראשונים וגדולי האחרונים, שערכו לנו "שלחן ערוך" ומוכן לאכול בהרבה מאוד נושאים, הרי בתחום חכמת ועבודת המידות דלים הספרים מאוד... אלו ספרים בכלל יש שמסבירים איך להשתמש במידותינו וכוחות נפשינו, שאפשר לשאול אם הם השתמשו בארבעת היסודות?

גרשון: אז אדרבה - הרי רואים שאנחנו לא אמורים להתעסק בעניינים האלו! למה שאנחנו נעשה שונה מרבותינו הראשונים שמפיהם אנו חיים?

יעקב: נראה לי שהחובות הלבבות כבר מדבר על זה בהקדמה שלו... שם הוא כותב: "עיינתי בספרי הקדמונים שהיו אחרי אנשי התלמוד...

וחקרתי עליהם... וראיתי החכמה הזאת, שהיא חכמת חובות הלבבות, שהניחוה ולא חברה בספר שיהיה כולל שרשיה, ושהיא כארץ עזובה ולא סדרה בחבור שיקיף את כל פרקיה, ותמהתי על זה תימה גדולה...". והוא מאריך שם מאוד להציע כל מיני סברות למה זה ככה: אולי כי חובות הלבבות אינם חובה גמורה אלא מידת חסידות, או אולי כי הם דברים פשוטים שלא צריכים עיון, ועוד טענות, אבל בסוף הוא דוחה את כל הסברות האלו בראיות מן השכל, מן התורה שבכתב, ומדברי חז"ל...

צבי: על דרך זה מצינו גם בהקדמה למסילת ישרים ב"סדר הויכוח", שגם הוא האריך לישא וליתן ולהוכיח בראיות את הצורך לקבוע לימוד עיוני בענייני העבודה, ולא להסתפק רק בלימוד חלק ההלכה שבתורה.

גרשון: טוב, לא התכוונתי להיכנס לוויכוח האם צריכים ללמוד מוסר... כבר היו ע"ז מספיק ויכוחים באירופה בזמן "תנועת המוסר", ולמעשה ודאי שבאופן כללי נתקבל בכלל ישראל שיש צורך בלימוד המוסר, וכן הונהג בכל הישיבות... עיקר טענתי היה רק נגד ההתעמקות ב"ארבעת היסודות", שזה לא דומה כלל ללימוד המוסר שאני הכרתי מהישיבה...

צבי: אצל הרבה בני אדם, הרושם שיש להם הוא ש"לימוד המוסר" הוא סוג של מנגינה שאיתו מנגנים משפט מאחד מספרי המוסר המוכרים, בכדי לקבל "התעוררות" ו"התעלות" ביראת שמים. חלק ניכר מאוד מהציבור יש להם תחושה שלילית כלפי לימוד המוסר, שהוא משהו מכביד ויבש. אבל אפילו אלו שכן הצליחו בלימוד המוסר כזה, מ"מ אצל הרבה נשאר עיקר עניין של התעוררות והתפעלות בלבד, לשנן דברים ידועים כבר רק להשיב אותם אל הלב...

יעקב: האם זה לא מה שהמסילת ישרים כותב להדיא בהקדמת ספרו, שאינו כותב אלא דברים ידועים ופשוטים לכולם, אלא שבכל זאת צריכים לחזור עליהם בכדי לשים לב אליהם?

צבי: רבותינו לימדו אותנו שיש שני חלקים ללימוד המוסר. חלק אחד הוא החלק של ההתפעלות, שפותחת את הלב ומחברת את האדם לעניין הנלמד. אבל החלק השני הוא לימוד עיוני גמור, ממש כמו בכל תחום אחר שבתורה. כשהמסילת ישרים כתב שהדברים הם פשוטים וידועים, הוא כתב את זה רק כלפי השלב הראשון של הדברים - כשהאדם מתחיל לשים לב ולעורר את עצמו אליהם. אולם, השלב השני הוא להתבונן בדברים ה"פשוטים" האלו וללמוד אותם לעומקם, ואז הוא מגלה שאינם פשוטים כלל וכלל... ע"ז כותב המסילת ישרים שם "הן יראת ה' היא חכמה... שהיראה היא חכמה והיא לבדה חכמה, וודאי שאין נקרא חכמה מה שאין בו עיון. אך האמת היא, כי עיון גדול צריך על כל הדברים האלה לדעת אותם באמת ולא על צד הדמיון והסברה הכוזבת, וכ"ש לקנות אותם..."

גם החובות הלבבות, בתוך דבריו שציטטנו למעלה, כתב שהעומק והרוחב של העיון בחובות הלבבות הוא אפילו יותר גדול מבשאר חלקי התורה, ושעליהם בפרט נאמרו דברי הפסוק "לכל תכלה ראיתי קץ רחבה מצותך מאד".

גרשון: אז אם הבנתי נכון, אתה אומר שלימוד ארבעת היסודות שייך לחלק הזה של ה"עיון" שבמוסר, ולא לחלק ה"התעוררות" שבמוסר...

צבי: כן, בדיוק.

שאלות שנשלחו למערכת גילוי הרגש

שאלה:

איזה דרכים יש לגילוי הרגש, חוץ משימת לב ומודעות לרגשות? וביחס לארבעת היסודות, המודעות לאיזה יסוד שייכת?

תשובה:

כח הרגש - מיסודות המים והאש

מבואר בדברי רבותינו שכח הרצון הפנימי של האדם נעלם, והיא מתגלית בעיקר דרך ג' "קומות" שבאדם, מתתא לעילא: כח המעשה, כוחות ההרגשה, וכוחות ההשכלה. ויש הבדל יסודי בין כוחות ההרגשה לכוחות ההשכלה והמעשה: באופן טבעי, הן כוחות ההשכלה והן כח המעשה של האדם נוטים להיות יותר מאוזנים ויותר בהתאם עם המציאות. לעומתם, כוחות ההרגשה של האדם נוטים באופן טבעי להיות יותר קיצוניים, וכן להיות מנותקים מן המציאות המעשית של החיים.

ממבט ארבעת היסודות, אחד מהסדרים שמצינו בדברי רבותינו הוא שכוחות ההשכלה מקבילים ליסוד הרוח, כח המעשה מקביל ליסוד העפר, וכוחות ההרגשה מקבילים ליסודות המים והאש - כנגד אהבה ויראה, כדלהלן:

	כוחות ההשכלה	
	יסוד הרוח	
הרגשות של "אהבה"		הרגשות של "יראה"
יסוד המים		יסוד האש
	כח המעשה	
	יסוד העפר	

הסדר הזה מבליט את הנקודה הנ"ל, כי יסודות המים והאש עומדים בצדדים, ולכן הם יותר נוטים לקיצוניות, משא"כ כוחות ההשכלה והמעשה שנוטים יותר ל"אמצע".

העלמת הרגש - מכח העפר ומכח הרוח

לפ"ז, כשנבוא לדון על "גילוי הרגש", צריכים להקדים להבין מאיפה שורש ה"העלם" של הרגש. לפי מה שנתבאר, יש שתי סיבות עיקריות ל"העלמת" הרגש: או מכח יסוד העפר - כח המעשה, או מכח יסוד הרוח - כח ההשכלה.

העלמת הרגש מכח יסוד העפר נקרא בחז"ל "טמטום הלב" - זה מצב שהלב לא מרגיש בגלל אדישות העפר, שעליו נאמר "אין בשר המת מרגיש"¹.

העלמת הרגש שמכוח השכל מצינו גם כן בדברי רבותינו, הן לצד הטוב כמו "לולי תורתך שעשועי אז אבדתי בעניי", שאחד מהעניינים שבו הוא שיש לאדם כח ע"י העסק בתורה להסיח דעת מקשייו הרגשיים, והן לצד הרע, כמו כלפי מי שלומד תורה שלא לשם שמים ואין בו יראת שמים, דהיינו שהוא עוסק רק בחלק השכלי של התורה מבלי ש"כוונת התורה" תיגע לו אל ליבו.

גילוי כוחות ההרגשה מכח יסוד הרוח

עכשיו, בנוגע לאיך לגלות את כוחות ההרגשה, נתחיל קודם להסביר את הכח של מודעות ושימת לב שהזכרת בשאלה. ממבט ארבעת היסודות, העניין של מודעות מגיע גם הוא מיסוד הרוח, כמו כוחות ההשכלה. אך, הכח של מודעות הוא להמשיך את ההשכלה לתוך עולם ההרגשות, ולהיות מודע לתנועות של המידות וההרגשות שמיסודות המים והאש שמתחוללות סביבו.

ניתן להמשיך את זה למי שיושב במגדל הפיקוח של שדה התעופה, והוא מביט ושם לב לכל הטיסות הממריאות והנוחתות סביבו - הוא עצמו אינו ממריא או נוחת עמהן, אבל הוא נמצא במרכז, ושם לב לכל הקורה סביבו. זהו כח המודעות של הדעת - בניגוד לכוחות ההשכלה עצמם, הנמצאים מעל לכל התנועות של הלב ואינם שמים לב אליהם, כח הדעת נמצא "במרכז" של התנועות האלו של המים והאש, והוא יכול לשים לב אליהם ולהיות מודע לכל מה שקורה.

1 לפעמים זה מכח יסוד העפר כשלעצמו, ולפעמים מצטרף לזה גם יסוד הרוח [שגם הוא אינו נוטה ל"קצוות" של ההרגש, כנ"ל] שבתוך עולם המעשה, והאדם עסוק יותר מדי עם התנועה שבעולם המעשה - "הטיפול והטירדא העולמית" כדברי המסילת ישרים במפסדי הזהירות, ולכן אינו פנוי לשים לב להרגשות שלו. וכמו כן, יכול להיות שהאדם כן "מרגיש" קצת, אבל כל הרגשותיו עסוקות רק בתאוות החומריות שלו או בקפידות וכעסים האנוכיים שלו, שגם אלו שייכים בעיקר למדרגת יסוד העפר של העולם החומרי, והחומריות הזו יעכב אותו מלהרגיש הרגשות יותר נעלות ונקיות. ככל ששורש הבעיה של העלמת ההרגשות מונח במידות אחרות בלתי מתוקנות [כמו ריבוי של טירדות מעשיות (רוח של עפר), תאוות (מים של עפר), או קפידות וכעסים (אש של עפר)], כמובן ששורש הפתרון תהיה לתקן ולאזן את המידות האלו.

שאלות שנשלחו למערכת גילוי הרגש

אם נרצה לצייר את זה בציור שהשתמשנו איתו למעלה, נצייר את זה ככה:

	כוחות ההשכלה	
	יסוד הרוח	
הרגשות של "אהבה"	דעת	הרגשות של "יראה"
יסוד המים	יסוד הרוח	יסוד האש
	כח המעשה	
	יסוד העפר	

עכשיו, בכדי לקבל מודעות להרגשות, צריכים ללמוד ולהבין את "דרכי הפעולה" של ההרגשות. שהרי הדעת צריכה "למצוא" את ההרגשות הקיימות, וכמו שא"א לחפש את "ראובן" אם אתה לא יודע איך הוא נראה ואיפה הוא גר, כך לא תוכל הדעת למצוא את ההרגשות מבלי לדעת את האופי שלהן ואיך הן אמורות להתבטא.

כמובן אין כאן אפשרות להאריך בכל דרכי הפעולה של ההרגשות, מה שמצריך לימוד שלם על דרכי המידות וההרגשות. אך, כבר הקדמנו למעלה באופן כללי שההרגשות אינן נצמדות דווקא לסדר החיים המעשיים [של יסוד העפר], וכמו כן, הן אינן נצמדות דווקא לרצונו ושאיפותיו שהאדם בונה בדעתו [מיסוד הרוח]. באופן כללי, יש להרגשות סדר סמוי משלהן, הבנוי משני החלקים שהזכרנו של יסוד המים ויסוד האש.

כתיאור כללי מאוד, ההרגשות של יסוד המים שואפות ונוטות להתפשט ולהתחבר, הן מאמינות באמונה סמויה שבסוף הכל יהיה טוב, ומקוות תמיד להגיע לאותו "עולם שכולו טוב" וכולו אחדות. וההרגשות של יסוד האש לעומתן נוטות לפחד, מעריצות חוזק, מאמינות באמונה סמויה שבסוף הכל ייכחד ויישאר רק "בעל הכוח היחידי", ושואפות למצוא את אותו שורש עליון מוחלט של כוח ולהיטפל אליו.²

ככל שאדם יותר יבין את סדרי ותהליכי ההרגשות, כן הוא יכול א. לזהות אותם יותר בעצמו, ב. וגם לעורר אותם יותר בעצמו ע"י התבוננותו, ובכך להוציא אותם אל הגלוי.³ למשל, מי שרוצה לעורר בעצמו שמחה של מצוה מיסוד המים, יוכל לצייר איך שהמצוות מביאות אותו יותר קרוב ל"עולם שכולו טוב" של ימות המשיח. לשם כך, הוא יכול לנסות לצייר לעצמו מציאות של "עולם שכולו טוב" כפי הבנתו - עולם בלי צרות, בלי

2 בדרך רמז, רגש אותיות גשר - קירוב מיסוד המים, ולעומת כך אותיות גרש - ריחוק מיסוד האש (מורינו הרב שליט"א).
3 וכן [יש עוד תועלת, והוא] לזהות את כח הרוח המניע את ההרגשות, הן מיסוד המים והן מיסוד האש (מורינו הרב שליט"א).

מלחמות, בלי מידות רעות, "ויטו שכם אחד לעבדך"... וע"י כן לעורר בעצמו שאיפה והשתוקקות להגיע לשם. [וכמובן שע"ד זה הוא גם יקיים "צפית לישועה"].

לסיכום, ביארנו עד עכשיו שתי דרכים לגלות את עולם ההרגשות, ששורשם אחד. השורש הוא לימוד והבנת דרכי ההרגשות, וע"י כן האדם יכול א. לשים לב ולזהות את ההרגשות הטבעיות המתעוררות בקרבו, ב. ולעורר בעצמו את הרגשותיו ע"י התבוננות.

ממבט ארבעת היסודות, יסוד שתי הדרכים האלו הוא אחד: השימוש בכח הדעת שמיסוד הרוח, בכדי לגלות דרכו את כוחות ההרגשה של המים והאש.

גילוי הרגש מכח יסוד העפר

דרך נוספת לגלות את עולם ההרגשות הוא מכח שימוש נכון ביסוד העפר, וזאת ע"י שאדם מייחד זמן ומקום בסדר חייו במיוחד עבור ענייני רגש. אחת מהסיבות למה ענייני הרגש נעלמים מבני אדם הוא בגלל שאינם מחשיבים אותם, ולכן לא מפנים עבורם זמן ומקום ביטוי מספיק שהם ייצאו לפועל. [הרבה פעמים זה נגרם מכיון שהרגש פעמים רבות אינו "מסתדר" עם חייהם המעשיים ועם תוכנותיהם, ובמקום לנסות להבין את מה שהם מרגישים ולסדר את חייהם בצורה נכונה שתתאים להרגשותיהם, הם מעדיפים להתעלם מהם ולהשתיק אותן ע"י ריבוי התעסקות בעולם החומרי או השכלי המעלימים את עולם הרגש].

בכדי לתקן את זה, האדם צריך להפנים שכמו שהוא לא מחשיב שעה של קניות נצרכות לביטול זמן, וכמו שהוא לא מחשיב שעה של לימוד לביטול זמן, כן גם שעה של שיחה עם בני ביתו, למשל, אינו ביטול זמן אם זה מקדם את בניית הקשר הרגשי. וזה לא רק זמן - הוא הדין בהשקעות אחרות, כגון כח, כסף, וכדומה. כלל הדברים הוא שהאדם צריך להחשיב את ענייני הרגש ולתת להם מספיק מקום בסדר חייו בכדי שהם יתגלו.⁴

הרבה הצלחה!

ניתן לשלוח שאלות למערכת ארבעת היסודות:

♦ בדוא"ל bilvavi231@gmail.com
♦ בפקס 03-5480529

4 עוד משל לזה הוא ההכנה לתפילה. אם תפילה היא רק עניין של מעשה - אמירת המילים - אז זה מורגש כביטול זמן לבוא כמה דקות לפני התפילה "להתכונן". אבל אם מחשיבים את הרגש שבתפילה כעיקר העבודה, אז ודאי שהדקות האלו הן נצרכות מאוד בכדי לפנות את עצמו מדברים אחרים ולייחד את ליבו להיכנס לתפילה.

שבעים כוחות הנפש לגר"א מים

הקלקול של חיות יתירה בלי גבול

עד השתא דיברנו על שני סוגי מוות, מליחות במים, ומרירות ששורשו ביובש דעפר. אבל מצד מים ראשונים, שהכל מלא מן המים שהם מים מתוקים - המבול מגלה שהמוות מתגלה לא רק ברקיע המבדלת מכח מליחות או מכח מרירות, אלא מגלה איך גם המים ממלאים את הכל יוצרים מות בנפש האדם: "וימח כל היקום". כאן מתגלה סוג חדש של כליון מכח מים.

גם ריבוי של חיות ומתיקות יכול לבטל את החיים. בלשון רבותנו, זה נקרא 'ריבוי שמן הנר מכבה את הנר'. אם אין דבר להגביל את המים, אין קיום מכח המים. המים נקראים מים חיים, אין לך שורש לחיים יותר ממים, אבל אם אין גבול לאותם מים, אז אין חיים.

המים חיים לא מתגלה במים דיום ראשון, אלא ביום שני. כי ביום ראשון דמעשה בראשית, שהכל היה מלא במים. לא יכול להיות מציאות של מים חיים.

גם מתגלה במים קלקול, של מימי המבול. זה היה קלקול בכל סדר השלבים של המים. שם נפתחו כל מעיינות תהום מעבר למדתם, ונסתלק הקווי המים למקום אחד ליבשה. מאידך מתגלה מים מארובות השמים מעבר מן המדה כי הרקיע מצמצם את הגשם, וכאן במבול לא היה רקיע מבדלת, לא היה הגבלה למים. במבול ירד אש ומים בבת אחת כי התגלה שמים (אש ומים) בארץ, וזה היה הפקעת הרקיע המבדלת. זה נקרא המבול. וא"כ מימי המבול היה הפקעה של יקו המים למקום אחד וכו' וגם היה הפקעה של רקיע המבדלת.

וא"כ לאיפה המבול מחזיר את כל הבריאה? למעין יום ראשון דמעשה הבראשית, ששם המים מילאו את הכל. אז הבריאה הפך להיות כולו מים, וזה היה חזרה ליום ראשון דמעשה בראשית. רק שזה היה מצד הקלקול. יש אופן של חזרת המים מצד הקלקול ומצד התיקון. בקלקול, זה נקרא מבול.

חזרת המים באופן דקלקול מגלה סוג שלישי של מות.

גבול כל המים מכח הרוח

מצד המים עליונים לעצמם, שזה מות, מקום גילוי החכמה, מצד כך "כולם בחכמה עשית" ומצד כך הכל מלא במים. ואז אין קיום לחיים - מדוע?

כל הבריאה מחייב בחירה, וכל בחירה מחייב צד של שטות. אם הכל היה מלא בחכמה, אז אין קיום לחיים. מה שנותנת קיום לכל החיים הוא כאשר יש חריגה ממות. החיים בכל הבריאה כולה אינם נוגע באותו מציאות של "כולם בחכמה עשית". במקום אויר הפנוי, לא חל הכלל של "כולם בחכמה עשית". מכח האויר הפנוי של הרוח, זה נותן קיום למים. "כולם בחכמה עשית" - זה מה שהקב"ה יצר, "אשר יצר את האדם בחכמה". אבל המקום פנוי הוא פנוי, הוא העדר של עשייה, ושם לא נאמר הכלל של "כולם בחכמה עשית". והאויר הפנוי הזה של הרוח - זה מה שנותן האפשרות למים להתקיים.

בלשון פשוטה וברורה, אין לך דבר שאין לו מקום, וכל דבר צריך מקום. ההמצאות של כל דבר צריך חכמה, אבל החללות של כל דבר הוא עקירת החכמה, ושם המים יכולים להתקיים. ריבוי מים, ובלשון הברורה, כולו מים - הוא "מים חיים". מים שלא באים מאויר פנוי, מים שלא קדם לכך רוח, אז אין גבול למים ואין המים יכולים להתקיים.

מצד הגבול התחתון, נאמר "חול גבול שמת לים". אז מה שמגביל את המים - זה העפר. אבל בשורש, מה מגביל את המים? הרוח. רק מצד הרוח יש מציאות שהמים נקראים מים חיים. (המשך בע"ה בגיליון הבא)

אומרים חז"ל שהסדר ההשתלשלות של הארבע היסודות הם, מלעילא לתתא, הם: אויר, מים, אש, עפר. נמצא, שהמים באים מאויר. מה נקודת המעבר מהאויר למים? איפה המים בא מאויר?

המים הם תחילת הכל, כדברי הגר"א. אבל כאשר המים הם רק מים לעצמם, והם ממלאים את הכל כמו המים דיום ראשון - אז בעומק, לעולם אין בהם מציאות של חיים! ונסביר.

מה נותן חיים למים? הרי האש אינו נותן חיים למים, כי האש אינו חיים, וגם העפר אינו נותן חיים אל המים, כי העפר נקרא מוות. הרוח - היא מה שנותנת חיים למים.

קרוב למדרגת מים חיים, יש 'רוח חיים'. על אף שהרוח לעצמו אינו נקרא חיים, אבל הרוח מחייה. "והיה האדם לנפש חיה" - ל'רוח ממללא'. זה ה'רוח חיים' בקרבנו. המים נקראים מים חיים לעצמם. הרוח מחייה אבל הרוח לא נקרא חיים. מדוע? לולא הרוח, המים לא יכולים להיות מים חיים. הרוח מאפשרת את המים להיות מים חיים. המים הוא השתלשלות מן הרוח, ועד כמה שהמים אינו משתלשל מרות, אז המים אינם "מים חיים". הרוח מניע את המים בצורות נכונות שלהם, ויוצר אויר פנוי שאין בו מים, ויוצר עבים קשים שהמים סובלים (כמו שאומרת הגמרא). כל ההגבלה של המים חל מכח רוח, אויר פנוי של רוח.

שורש החמדה לגזל ושורש החמדה לעריות

כמו שהזכרנו, יש חמדה לגזל, ויש חמדה לעריות.

בגזל, מה העיקר? שלקחתי בפועל את הדבר.

בעריות, מה העיקר - התאוה, או ההוצאה של התאוה לפועל?

לשון הגמרא כידוע, "טוב מראה עיניים יותר מהמעשה עצמו". ודאי שגם בדין של לא תחמוד אשת רעהו יש איסור לא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם, יש את האיסור בפועל לקחת את אשת רעהו, אבל מהי העיקר בלא תחמוד בית רעך שהוא ממון ומהי העיקר בלא תחמוד אשת רעך שהוא עריות? בבית רעך, הוא לוקח את עצם הממון, והגדרת החמדה לממון א"כ הוא הלקיחה בפועל. לעומת זאת, אשת רעך שהוא גזל לעריות, בודאי שהאיסור לא תחמוד כאן הוא רק אם לוקח אותה בפועל ואם לא אז הוא רק בעובר בלא תתאוה, אבל באשת רעהו איפה נקודת עיקר החמדה? החמדה שבראייה לדבר, ולא בהוצאת הדבר אל הפועל.

בדקות, יש את תאוה שבחמדה ויש את החמדה שבחמדה. בחמדה לגזל, האדם נוטה היותר להחמדה שבדבר, בהפעול של הדבר, ובחמדה לעריות, האדם נוטה יותר להתאוה שבדבר, תאוות העינים, המראה שבדבר. אלו הם שורשי הדברים.

ההבדל בין חמדה טובה לחמדה רעה

היכן נאמר תאוה וחמדה פעם ראשונה בהתורה? האיסור של לא תחמוד והאיסור של לא תתאוה כתוב בעשרת הדברות ובמשנה תורה, אבל לשון של חמדה כתוב פעם ראשונה בתורה בפרשת בראשית, "עץ נחמד למראה", שזה קאי על עץ הדעת, ובחטאה של חוה נאמר "כי טוב העץ למאכל תאוה הוא לעניים ונחמד העץ להשכיל".

כאן כתוב את ההגדרה של החמדה. קודם החטא, מהי חמדה? נחמד למראה. ומהי חמדה בשעת החטא? נחמד העץ להשכיל. כאן מחודד לנו מהי שרשי הסוגיא של חמדה

ככל דבר שקיים בבריאה, יש הגדרה של קודם החטא ושל אחר החטא. בשעה שחטא אדם הראשון, אמר המסילת ישרים, שהוא פגם וקלקל את כל העולם כולו, העליונים והתחתונים. בכל פנים שאנחנו עוסקים, צריך לראות איך נראה הדבר קודם החטא ואיך

נראה הדבר אחר החטא, ולפי"ז מהו עבודתנו לחזור מלאחר החטא לקודם החטא. בענייננו דידן, בסוגיית חמדה, מה הם פנים של חמדה של קודם החטא, ומה הם פנים של חמדה שלאחר החטא?

פני החמדה של קודם החטא היה נחמד העץ למראה, ופני החמדה של אחר החטא הוא נחמד העץ להשכיל. נכון שזה נאמר על כלל העצים שבגן עדן, ולאחר מכן נאמר על עץ הדעת טוב ורע. אבל כאן מונח כח הקלקול של חמדה.

מה הנפקא מינא בין נחמד העץ למראה לנחמד העץ למשכיל? ברור שכל היסוד שאמרו הראשונים שיש איסור לא תחמוד נאמר על החמדה שלאחר החטא, לא על החמדה של קודם החטא. האיסור חמדה הוא תולדת החטא, שהיא החמדה המקולקלת.

מה ההבדל בין חמדה מתוקנת לחמדה מקולקלת? בשטחיות, מגדירים חמדה מתוקנת כחמדה לדבר טוב, לדוגמא, ארץ חמדה טובה, וכן התורה נקרא חמדה, חמדה גנוזה לו, הארון נקרא חמדה, וכן מרגליות שבים, וכמה חמדות שאמרו חז"ל עליהם שהם חמדות טובות. וא"כ בתפיסה שטחית, חמדה מתוקנת היא חמדה לארץ ישראל, לירושלים, לבית המקדש, לארון - כולם נקראים חמדה, ואלו הם לכאורה חמדות טובים. "דניאל איש חמדות" - בתפיסה שטחית זהו חמדה לדברים טובים. ואילו חמדה רעה ומקולקלת היא כאשר האדם חומד לדברים לא טובים.

אבל בהבנה ברורה, יש שני מהויות של חמדה. יש חמדה טובה ויש חמדה רעה. זה לא רק מה הוא חומד, האם הוא חומד דבר טוב או דבר רע. ברור שחמדה טובה הוא כאשר האדם חומד דבר טוב וחמדה רעה כאשר האדם חומד דבר רע - אבל כל זה רק התולדה. בעצם הכח של חמדה עצמו יש כח של חמדה טובה ויש כח של חמדה רעה. מהי חמדה טובה ומהי חמדה רעה? ההגדרה של חמדה טובה היא "נחמד למראה", וההגדרה של חמדה רעה היא "נחמד להשכיל". וצריך להבין ההגדרות אלו, אבל אלו הם ההגדרות של חמדה טובה וחמדה רעה, והמה כמעט מפורש בקרא.

חמדה של קודם החטא וחמדה של אחר החטא

מה ההבדל בין נחמד למראה לנחמד להשכיל? ראשית בהגדרה פשוטה וברורה.

בנפש החיים (שער א פרק ו) ועוד מדבר

בארוכה, והיסוד הזה הובא בדברי רבותינו, שקודם חטא אדם הראשון, כל הרע היה מבחוץ. ולאחר החטא, ובדקות מכח החטא, נכנס הרע לבפנים.

ברע הנמצא בחוץ אני מסתכל עליו ורואה אותו, אבל הרע הנמצא בפנים אני לא רואה אותו, כי האדם רואה מה שהוא בחוץ ולא רואה מה שהוא בפנים. "כי האדם יראה לעניים וה' יראה ללבב". האדם רואה רק מה שהוא בחוץ ולא מה שיש בפנים. ראייה פנימית לא מגיע מבחוץ, אלא מדעת - אני יודע מה שהוא בפנים, ואני רואה מה שהוא בחוץ. אם אדם רוצה לדעת מה קורה בתוכו, זה יבוא מכח הדעת. ואם האדם רוצה לדעת מה שהוא חוצה לו, זה מכח הראייה. בלשון פנימית יותר, הדעת בא מן המוח של הגולגולת שהוא בפנים, והראייה בא מהעיניים שהם בחוץ. הדעת רואה מה שיש בפנים, וראייה של עיניים תופסים מה שיש בחוץ. אלו הם שתי תפיסות.

קודם החטא, אם היה פגם, היה הפגם רק במדרגת ראייה. כי הרי כל כח הפגם היה בחוץ, ואם היה שם פגם, היה כל הפגם בראייה. הנחש ראה חוה והתקנא בהם. כל הפגם קודם החטא התחיל בראייה, לראות כח רע בחוץ. בעץ הדעת טוב ורע, היה דעת שהוא מוחין, שנמצא תוך פנים ונמצא בגולגולת האדם. "נחמד העץ להשכיל" כלומר, שכח הרע נכנס לתוך ההסתכלות הפנימית שנקראת שכל. מה שקודם החטא היה נחמד למראה, הכח הזה עכשיו לאחר החטא הפך להיות פנים.

זה החילוק העמוק בין חמדה של קודם החטא לחמדה של לאחר החטא. חמדה שנשארת רק במדרגת ראייה - בעומק היא לא חמדה רעה, אלא חמדה קדושה. חמדה שמגיעה אל תוך - זוהי חמדה רעה.

לכן אם אני רואה הדבר ומתאוה לו, אני לא עובר באיסור לא תחמוד, רק בלא תתאוה, כי כל האיסור לא תחמוד הוא שלקחת הדבר אילי, ומה עשיתי בפעולה - הכנסתי אותו מבחוץ והפך הדבר להיות פנים. זה עומק הגדרת איסור לא תחמוד, שכל דבר שהיה מחוצה לי ולא שייך לחלקי, ואני לוקח אותו אילי. מה פעלתי? הכנסתי אותו מבחוץ לפנים.

זה עומק כל הגדרת חטא אדם הראשון, וכדברי הנפש החיים, שקודם החטא כל הרע היה בחוץ ומכח החטא הרע נכנס לפנים. בגדרי איסור, זה מוגדר כאיסור לא תחמוד.

(המשך בע"ה בגיליון הבא)

פרק י' מים דרוח

מים - אהבה, רוח - תנועה, קנאה - מים, וזהו בחינת קנאת סופרים תרבה חכמה (ב"ב כא.).

והיינו, לא רק שאינו מקנא קנאה רעה מפני ששורשה רע, אלא משתמש באופן מתוקן, ועי"כ מרבה חכמה.

ושורשה מאהבה שבמים.

וכמו שביאר ר' יוסף אבן שושן (אבות, פ"ד, מ"א) וז"ל: המקנא קנאה דמיונית קשה בעיניו ללמוד מחבירו, כדי שלא יראה חבירו עליו וכו', ומי שדעתו נקיה מאלו הסיגים קנאתו תרבה לו חכמה וכו', כי אינו מקנא בחכמת חבירו לפי שקורין אותו רבי, אלא בחכמה, בעבורה קורין אותו רבי, ויגדל בעיניו העיקר ויקל הטפל, עכ"ל. ועיין אורחות צדיקים, שער י"ד, שער הקנאה.

וכתב בספר המשלים (לר"י גקיסליא, אות לא) וז"ל: לא ברא הקב"ה את הקנאה אלא להיות אדם מקנא בחבירו על מעשה הטוב והיושר, ויקנא ויגדיל לעשות טוב יותר מחבירו לירא את ה', כמו שאמר הכתוב (משלי כג יז) אל יקנא לבך בחטאים כי אם ביראת ה' כל היום, עכ"ל. והבן שביאר את הפסוק באופן שמדריך את האדם לקנא

ביראת השם.

ושורש הקנאה, היא לדבקות בו ית"ש, כמ"ש בראשית חכמה (שערי קדושה, פ"ז) וז"ל: הצדיק מקנא שאינו רוצה שתיפרד ממנו השכינה ותעזוב אותו ותפרד אהבתה ממנו, עכ"ל.

והנה בכללות יש קנאה לטוב וקנאה לרע, וכמ"ש ברד"ק (תהילים, ק"ו, ט"ז) וז"ל: קשור הקנאה עם הלמ"ד הוא לטוב, כמו אשר קנא לאלוהיו (במדבר, כ"ה, י"ג) קנא - קנאתי לה' (מלכים א' י"ט, י"ד), אבל עם הבי"ת הוא לרע, כמו ויקנאו בו אחיו (בראשית, ל"ז, י"א) כי קנאתי בהוללים (תהילים, ע"ג, ג) עכ"ל. ועיין חתם סופר, במדבר, כ"ה, י"א, ד"ה בקנא את קנאתי.

והקנאה לטוב נחלקת לשניים:

א. מקנא לטוב, ומפני כך קוצף ומתכעס ואף מכלה למי שמתנגד לטוב, וזהו כפחוס ואלהיו.

ב. קנאה בעצם הטוב עצמו, וזהו 'קנאת סופרים תרבה חכמה', וכלשון "הפנים יפות" (דברים, ל"ג, כ"ד) המקנא בחכמת חבירו שגם הוא יהיה כמותו, אין לך מידה טובה יותר מזו, עכ"ל, וביאר החתם סופר (במדבר, ה, כ"ט) וז"ל, מפני שזאת

הקנאה הוא מזרז נפשו לעבוד ה', עכ"ל.

וכתב הרבינו יונה (אבות, פ"ד, מכ"א) וז"ל: קנאת סופרים תרבה חכמה, כי ע"י שרואה חבירו קדושים וחכמים, גם הוא חפץ להיות כמותם, ומפני הקנאה מרבה על חכמתו וטורח ומוסיף לעשות טובה וללכת בדרך ישרה, אך יותר שווה אם בלא קנאה חפץ באלה כי (נאם) [יראי] ה' הם. וזאת מלאכת האדם. וזהו שאמר שלמה המלך ע"ה [קהלת ד' ד'] וראיתי אני את כל עמל ואת כל כשרון המעשה כי היא קנאת איש מרעהו גם זה הבל ורעות רוח. ר"ל שגם בעושה המעשה בכשרון אם מקנאת אדם יעשהו טובה עושה. ויש בו רעה רבה. כי עושה הראוי מנדבת לבו הולך באמת ובלבב שלם וחשוב מן העושהו מקנאת אדם כי תעלה על לבו עכ"ל עיי"ש.

והנכון שגם כאשר יש בו קנאת סופרים, אין עיקר הקנאה יהיה בסופרים - בחבירו עצמו שזכה למעלה זו, אלא יקנא בהשגת המעלה עצמה, והבן מאוד.

וכתב הרבינו יונה (אבות, פ"ד, מכ"א) וז"ל: קנאת סופרים תרבה חכמה, כי ע"י שרואה חבירו קדושים וחכמים, גם הוא חפץ להיות כמותם, ומפני הקנאה מרבה על חכמתו וטורח ומוסיף לעשות טובה וללכת בדרך ישרה, אך יותר שווה אם בלא קנאה חפץ באלה כי (נאם) [יראי] ה' הם.

זה היה מתחיל כאשר בחור אחד או שניים חששו כי הנה הגיע העת בה הם צריכים להחליף חברותא ואם הם לא יעשו זאת בזמן הם יפספסו את החברותא איתו תכננו לקבוע, ומשכך הם פנו לפלוני ואלמוני שאיתו רצו ללמוד, וביקשו ממנו לקבוע חברותא, וחברא חברא אית ליה, בתוך זמן קצר היה מתפוצץ השוק כשכולם נכנסים לקלחת המשותפת וללחץ המטורף להחליט אם להחליף את החברותא או להמשיך עם החברותא הנוכחי, ויחד עם זאת להתעדכן האם גם מחשבתו של החברותא תואמת למחשבתם...

'אני לא מאמין!' מראה פניו וקולו של ירחמיאל העידו כאלף עדים על התדהמה בה הוא שרוי כשגם נימה של כעס נשזרת בקולו הסדוק למחצה, 'אתה בטוח במה שאתה אומר!... אתה בטוח שיהודה קראוס ולא...'

'אלא מה? יש עוד יהודה בשיעור?!' המעדכן התורן שלרגע לא שיער את התגובה שתבוא בעקבות דבריו, כשבלבו גוברת מרגע לרגע התמיהה על תגובתו המוזרה של ירחמיאל. 'מה קרה? מה הלחץ? מה 'כפת' לך שהוא קבע איתו, הרי הוא לא חברותא שלך, עד היום הוא למד עם מוישי וכעת הוא החליף לבצלאל, מה קרה?'

'ירחמיאל' התעשת כעבור רגע כשהוא הבין שהוא מסגיר את עצמו, והוא הגיב בשמיטת כתפיים בלתי ברורה כשהוא מתנצל ואומר: 'האמת שאתה צודק, זה לא באמת קשור אלי, סתם זה פשוט היה נשמע לי מאד מוזר לא ידעתי שהוא אוזן ממנו עד כדי שהוא יקבע איתו חברותא'.

'דווקא אני בכלל לא בטוח שהוא כל כך אוזן ממנו...' התערב הבחורצ'יק הנמוך שהסתובב כל העת בין הבחורים וחיפש לערבב ולבחוש בקדירות המבעבעות, 'אתה יודע איך זה כל הריי'ע'ד של החברותות, יש מצב בכלל שזה יהיה ברירת מחדל, יש כישרנע'ס שעם מי שהם לא ילמדו הם באמת לא ייהנו, נו' אז הוא בחר אחד מתוך...'

בימים כתיקונם ירחמיאל היה מהמהם משהו וסוגר את השיחה, הוא סלד משיח משותף עם אנשים שנמנו על סגנונו ואופיו של הבחורצ'יק הנמוך, אולם הפעם ההלם והתדהמה שאחזו בו יחד עם הרצון לגלות שהכל היה טעות, גרמו לו דווקא להמשיך את השיחה בניסיון לקבל איזה שהיא הבנה או נחמה על המצב הביש.

'כן, אבל אני לא מבין, הרי יש הרבה יותר מוצלחים ממנו? מי למשל?' שאל הבחורצ'יק הנמוך כשהוא מגביה את עיניו ולא ממתין כלל לתשובה אלא משיב בעצמו בזלזול הכל כך אופייני לו: **'אולי אתה?'**

ירחמיאל שדי נבהל מהשאלה ניסה לסגור את השיח אותו פתח כמה שיותר מהר, אולם הבחורצ'יק הנמוך שבחושיו החדים קלט את הנקודה דווקא נהנה והמשיך לצקצק ולהציץ: 'זה שהיית רוצה ללמוד אתו זה לא אומר שזה מתאים לך, אתה בסך הכל מקנא בבצלאל...'

בית המדרש היה מלא מפה לפה, עיניו של ירחמיאל תקועות היו עמוק עמוק בין שורות הגמרא, הוא ניסה להעמיק בדברי התוספות ולעמוד על הנקודה הקשה, מצחו חרוש הקמטים העיד על עמלו ובעיקר על תשוקתו ורצונו להבין באמת, להעמיד את הסוגיא, לנתח את השיטות השונות בדברי הראשונים וללבן כל נקודה עד לעומקה.

אכן ירחמיאל מתמיד גדול היה ואפשר אפילו מגדולי המתמידים בישיבה, הוא ניצל תמיד את זמנו בכל עת ובכל רגע פנוי על מנת לחזור על הסוגיות הנלמדות ולהעמיק חקר עוד ועוד. ואכן, עמלו נשא פרי, רבותיו בכל שנה העידו מחדש, כי אכן תוצאות ההשקעה ניכרות היטב על הבחור המופלג שעדיין לגדולות

יש לך מושג כל שהוא מה עם נחום בסדר ב?'

'האמת שאין לי צל של מושג, השיב מאן דהו שנדחף לתוך השיחה ונעמד בין המשוחחים, כשהוא ממהר להיכן שהוא...'

'אתה יודע מה עם מיכאל הוא מחליף או שהוא נשאר?' נשמעה קול צעקה שהעידה על הצועק כי הוא עושה כל מאמץ על מנת להתגבר על הרעש העצום שנשמע בחלל.

'תגיד, מה אתה אומר על סדר א' יש על מה לדבר, זאבי הודיע לו סופית שהוא עוזב?'

'לא יאומן ככה הוא עוזב אותו בלי להודיע יום קודם, נו אז מה אם פתאום יש שוק!'

'לדעתי, היה הזה בחורצ'יק נמוך ושמנמן שהביע את דעותיו בקול, 'צריך לבטל את זה כליל, או מקסימום לעשות איזה 'תקנת השוק', כן זה הרי לא הגיוני שכל פעם מישהו אחר נופל בזה.'

'ובכלל, המשיך הלאה לפרוט על מיתרי ליבם של מספר בחורים שהתקבצו סביבו, הללו היו כבר די מסודרים עם חברותות לזמן הבא וכעת חיפשו בעיקר את הניי'ע'ס, 'איפה המידות? מה שווה תייר'ה בלי מידות? אה... איזה סיפורים יש על גדולי ישראל בנושאים דומים, הרי הם וויתרו על כל הרוחניות העיקר שמישהו אחד לא יפגע...'

בית המדרש סער וגעש, אילו היה מציץ מבעד לחלון אדם זר אשר אין לו כל ידע מוקדם על המתרחש, היה נעצר הלה במקומו בתדהמה ובהתפעלות ומהשטיג'ען והבר'ען העצום ובעיקר מההתלהבות בלימוד של הבחורים. אלא שהאמת תאמר, לא היה שם לא שטייג'ען ולא תייר'ה, מקסימום הכנה לתייר'ה... היה זה יום שוק החברותות.

כמו בכל פעם לקראת סיום הזמן היו בחורים שחפצו להחליף את החברותא הקיים, חלקם משום שלא נהנו מהלימוד המשותף וחלקם משום שחיפשו להתרענן קצת ולהתחדש, ובדומה לשוק מניות שמבוסס הרבה על דעות ודמיונות, כך גם שוק החברותות היה צובר תוצאה בתוך דקות עד שעות,

סיפורי המידות שנראה כל אחד "מעלת" חברינו

תרדפו ותחפשו להגיע לשם, הרי שברור ופשוט שתצליחו..."
'נו אז מה הבעיה' המשיך ירחמיאל לחזק את בטחונו בדרך בה הוא דורך, 'הרי זה מה שהוא עושה כל הזמן, תמיד הוא מסתכל על אחרים ומקנא במעלות שלהם, ואם כך זה מצויין, טוב מאד שהוא מקנא בבצלאל'.

המחשבות המשיכו להטריד את ירחמיאל, 'אז מה, כעת בטח בצלאל יהיה מהליגה, הרי הוא חברותא של יהודה, הוא יישב עם החבר'ה שם בשורה האחרונה, אלו שכל הסדר טוחנים את הסוגיות, בשיעור הוא יתחיל להפציץ עם שאלות טובות, והוא, ירחמיאל, נגזר דינו לפחות עד סוף הקיץ להמשיך לדשדש ככה באמצע.

מה יהיה מתי גם הוא יתקדם כמו...²

'תשמע' זה לא הולך ככה, תבין לא כל אחד יכול ללמוד עם הרמ"ם, זה לא בהכרח אומר שיש לך איזה שהוא חסרון או שאתה פחות טוב, זה פשוט ענין של סגנון, תבין שר' קלמן הוא כישרעץ, הוא מסוגל ללמוד רק עם כישרונות שקולטים במהירות מה שאומר ואוחזים איתו את כל המהלך, איך אומרים: כל אחד לפי טבעו'.

הם עמדו בפניה סמוך לברזיה כשירחמיאל ביקש מדודי לזכות להיכלל ברשימת החברותא של ר' קלמן - החברותא שהייתה צריכה להתחיל בימים הקרובים. לר' קלמן ששימש כר"מ בשיבה, היו חברותא בשעות שונות ובמגוון נושאים, מידי שנה בשנה הייתה מתארגנת קבוצה של בחורים כישרוניים מתוך הקיבוץ שקבעו לימוד משותף עם ר' קלמן. מושא חלומותיו של כל בחור מאז כניסתו לשיבה היה ללמוד חברותא עם ר' קלמן, כולם ידעו כי מי שלומד איתו חברותא הרי שיש לו חתימה וגושפנקא של כישרעץ'.

ירחמיאל רצה להגיב לטענותיו של דודי, אולם לבסוף הוא החליט כי על כגון דא נאמר 'סייג לחכמה שתיקה...', הוא העדיף להשאיר את המחשבות לעצמו.

'ברור' שהם מוכשרים, אבל למה הם לא נותנים לעוד אחרים את האפשרות להתקדם, הרי כמה היה מקדם אותו החברותא עם ר' קלמן, למה תמיד יש את אותה קבוצה מוצלחת שנדחת לכל מקום בראש, למה הם לא נותנים לאחרים גם להתקדם, למה דובי תמיד ראשון המדברים? למה הסברות של שוקי מתקבלות בקול תרועה ללא כל עוררין? למה יש עשר בחורים שכולם יודעים שהם הכי הכי... ולמה הוא לא חלק מ...³

שאלותיו של ירחמיאל נותרו כמובן ללא מענה כשהם ממשיכים לטוס במוחו מהכא להתם.

ירחמיאל התחרט שהוא המשיך בשיחה, הוא תפס את רגליו והסתובב כשהוא יורד במהירות לחצר הבניין, שם התיישב בספסל שהוסתר בין העצים וניסה לסדר לעצמו את מחשבותיו.

'אז' מה קורה כאן, הרי רק לפני יומיים הוא ביקש מיהודה קראוס לקבוע חברותא, יהודה הבטיח לו שאם הוא מחליף הוא קובע איתו, וכעת פתאום הוא קובע עם בצלאל?

'מה' יתכן והוא עבד עלי...?

ירחמיאל חש קצת פגוע, אולם בעיקר חרה לו ההפסד הגדול, הרי יהודה כבר החליף חברותא, היה כאן הזדמנות פז, כבר כמעט שנה שיהודה לומד עם מוישי וכעת הוא החליט להחליף, אילו הוא רק היה תופס את יהודה בזמן ומבקש ממנו ללמוד אתו חברותא בטח הוא היה מסכים, הרי בצלאל לא הרבה יותר מוצלח ממנו, ואז, אילו הוא היה לומד עם יהודה הוא היה נכנס להיות חלק מהחבר'ה המוצלחים, ומי יודע אולי יום אחד הוא גם היה מגיע לעשריה הפותחת!

המחשבות של ירחמיאל המשיכו לפרוח ולהתפתח: 'ברור הרי שאם היו שומעים שהוא לומד עם יהודה בסדר ב' מסתמא הכל היה נראה אחרת, בטח גם בסדר א' תוך זמן קצר הוא היה מוצא חברותא הרבה יותר מוצלח, ותוך זמן קצר הוא היה נחשב כבר מהליגה של השיעור.

ירחמיאל חש צריבה עזה במעמקי נפשו, אח... פספוס של הזדמנות, אי... בצלאל תפס לו את...

'נו' ומה עם הטענה שהוא מקנא... מחשבותיו של ירחמיאל המשיכו לעבוד כשלנגד עיניו עולים הטענות המלגלות של חבריו. 'אז מה, מה הבעיה', דחה ירחמיאל במהירות את הטענות שצפו ועלו בראשו, 'הלא כבר אמרו חז"ל קנאת סופרם תרבה חכמה!'

מחשבותיו של ירחמיאל נסחפו לאחור, כשנתיים אחורה, כשהוא ניזכר בשיחה הראשונה של המשגיח בשיבה. היה זה בתחילת חודש אלול, הם עמדו שם נרגשים קבוצה של ילדים שחגגו בר-מצווה רק לפני תקופה קצרה, הם בקושי הכירו זה את זה כשבחור וותיק משיעור ג' ניגש אליהם והודיע להם שהמשגיח מוסר וועד לבני שיעור א'.

המשגיח דיבר בקול מעורר ועבור ירחמיאל שלראשונה בחייו שמע וועד בשיבה הדברים חדרו ללב.

המשגיח דיבר שם מהי הדרך שעל ידה כל בחור יוכל להצליח בשיבה ולעלות ולהתעלות, כשלפתע הוא הרים את קולו וצעק "קנאה זה טרייף, אבל קנאה זה כשר, קנאה זה טרייף כשאחד מקנא במילי דעלמא, אבל קנאה זה כשר וזה מצווה כשהוא מקנא במעלות הטובות של חבר שלו..."

המשגיח חתם את השיחה במשפט תמציתי, 'לעתיד לבוא כל צדיק וצדיק נכוה מחופתו של חברו, עם תיכו מהחופה כבר עכשיו, אם תסתכלו על המעלות של החברים שלכם וכך

2 ירחמיאל בטוח במעשיו ודרכיו, ברור לו שהוא הולך בדרך הנכונה והראויה. הוא סבור שהקנאה שהוא מקנא בחבריו המוצלחים היא קנאה טובה, היות והוא מקנא במוצלחות שלהם ובכישרונות שלהם ועל ידי כך הוא שואף ליותר ומתאמץ יותר, ועל זה נאמר: "קנאת סופרים תרבה חכמה".

3 שוב ירחמיאל מקנא בחבריו המוצלחים.

1 ירחמיאל מקנא בחבריו המוצלחים, הוא גם רוצה להיות מוצלח בלימוד ולהיכנס לקבוצה המוצלחת והמוכשרת.

סיפורי המידות שנראה כל אחד "מעלת" חברינו

תלוי רק בך, זה רק רק אם אתה מעוניין וכמובן בתנאי שאתה מוצא מישוהו אחר שמתאים לך'.

בשביל ירחמיאל זה הספיק, איך שלא יהיה הוא לא התכוון ללמוד עם חברותא שהלימוד איתו נעשה במהלך של 'כפה עליהם הר כגיגית', דווקא הוא די הבין את מוטי, האמת שהם לא כזה התאימו וגם הוא מראש לא היה קובע עם מוטי אם לא שרק לכן הוא נכנס לכולל יום שישי, ומה עוד שהלימוד עם מוטי נתן לו מעמד יפה בקרב בני הוועד. אבל זה כאב לו נורא, הוא הרגיש שהוא מאבד את כל המעמד שעוד כן היה לו, את טיפת השם והכבוד שכן הייתה שמורה לו בתוך בני הוועד.

השיחה הסתיימה בעוד כמה מילות התנצלות מגומגמות
בשפני ירחמיאל חפן.

עזיבתו של מוטי היוותה עבור ירחמיאל מכה קשה במיוחד, הוא מבחינתו תמיד ראה במוטי את קרש ההצלה, החברותא עם מוטי היא זאת שבעיקר הקנתה לו מעמד נכבד בין בני הוועד, וכעת כשמוטי עוזב אותו הוא מרגיש שהוא איבד את הכל.

המחשבות הטרידו את ירחמיאל כל העת, בתחילה הוא חשב שהוא יצליח להתגבר על המשבר, אולם אט אט המחשבות ניצחו אותו והוא שקע במשבר רציני.⁵

לא נלאה את הקוראים מהו משבר של בחורי ישיבות, מי שמכיר מקרוב יודע ומי שלא עדיף שלא ידע... מוטי שכתב במיטתו ימים שלמים כמעט בלי לצאת משם, הוא שכב כשמוחו שוקע במחשבות שונות: 'כיצד יתכן שלא הצלחתי, האם חלילה חז"ל כיזבו בדבריהם, הלא הם אמרו 'קנאת סופרים תרבה חכמה', מאז ששמעתי את השיחה מהמשגיח בישיבה קטנה תמיד הסתכלתי על אחרים וניסיתי להיות דומה להם, אז למה? למה אף פעם לא הצלחתי...'⁶

חחחחח..... חחחחח... חריקת הדלת נשמעה היטב, אלא שבכדי להזיז את ראשו של ירחמיאל שהיה תקוע כבר זמן רב בכיוון הקיר, גם חריקה כזאת לא הספיקה.

'אתה יודע שאני מקנא בך!' היה זה מרדכי שנכנס לחדר בכדי לחפש דבר מה בארון.

'מה!?! ירחמיאל קפץ ממיטתו 'למה? מדוע? במה יש לקנא ב'...??'

מה פירוש למה? הרי איזה 'ישיבע'-בוח'ע'ר לא מתענג על השינה. המשיך מרדכי בשיחה תוך שהוא שולף את ידו ממעמקי הארון.

5 היות ואת כל חייו בנה ירמיאל על מה שהוא הגדיר כ'קנאת סופרים', ותמיד הוא קנא באחרים וציפה מכוח כך להתקדם, כעת גם מה שהוא כן הצליח קצת להתקדם, דהיינו בחבורתא עם מוטי, כעת גם זה מתבטל, ואז ירמיאל מקבל משבר גדול, כי לא הקנאה שלו לא הביאה אותו לשוב מקום.

6 'ירמיאל לא מצליח להבין מדוע לא מתקיימים בו דברי חז"ל שאמרו 'קנאת סופרים תרבה חכמה'.

הוא המשיך לשחזר במוחו מקרים דומים שאירעו בעבר כשהמחשבות רק הולכות וצורבות בבשרו החי ולא מקדמות אותו לשום מקום.

‘ככה זה היה גם עם החבורה של “השב-שמעתתא” במוצאי שבת. גם לשם הוא רצה מאד להצטרף, להיות חלק מהקבוצה המוצלחת. כשהודלף המידע כי דובי עומד לפתוח את החבורה של ‘השמעתתא’, הוא ניגש למוטי חבירו הטוב שהיה מעורבב קצת יותר, והוא התחנן אליו שיעזור לו להיכנס לשם, דווקא אז מוטי טען שהוא עשה הכל, הוא ממש לחץ ושכנע אותם אבל הם אמרו שגם ככה יש קבוצה גדולה יותר מידי וכל עוד איזו מי שעוזב איזו מצב שעוד חבר’ה מצטרפים.

‘הוא לא יכול לשכוח את מוצאי השבת הראשון כאשר נפתחה החבורה. הוא ישב לבד בבית כנסת סמוך לשייבה כשהוא בודד ומסכן, לא היה לו מה לחפש יותר בבית-מדרש, שהרי נותרו שם רק ‘הבינונים’, רק אלו שפחות בלומדע’ס. בהתחלה הוא ניסה ללמוד לבד שמעתתא, אולם כעבור מספר דקות הוא הבין שזה לא זה, זה לא התקרב ללימוד עם המוצלחים... שהרי אינו דומה לימוד שמעתתא ללימוד שמעתתא’...

ירחמיאל המשיך לעלות זיכרונות שונים.

'לכולל' יום שישי שהקים ר' וולועל' זיכרמן עבור בני הקיבוץ ללימוד "ר' חיים", הוא דווקא כן הצליח להידחף. אז מוטי ממש נלחם בשבילו, הוא הודיע שהוא נכנס לכולל בתנאי שהוא לומד איתו בחברותא, ואז באמת הוא הצליח להידחף פנימה. ובאמת ב"ה זה ממש קידם אותו בהרכה, הוא מדבר שם בלימוד עם כל המוצלחים ובעצם כל החברותא הזאת עם מוטי די קידמה אותו והכניסה אותו לעניינים.⁴

“אפשר לדבר איתך כמה דקות בצד” מוטי היה נראה סמוק מעט כשהוא פנה לירחמיאל בצוהרי יום שישי סתמי.

כן במה ענין, השיב ירחמיאל 'הם האמת היא הממ...' מוטי החל לגמגם, 'המממ... מה שרציתי לומר לך, אההההה...' היה נראה כי מוטי חושש להמשיך

‘הממ... חשבתי אולי שכדאי קצת להתרענן, הייתי שמח שאולי נחליף חברותות לאיזה תקופה מסוימת, אתה יודע לא קבוע, משהו זמני, רק נבדוק את זה’, המילים נפלטו במהירות מפיו של מוטי כשהוא ממתין בחשש לתגובתו של ירחמיאל.

ירחמיאל היה בהלם זה נפל עליו כרעם ביום בהיר, 'מה אתה לא נהנה? אתה רוצה להחליף? הרי אנחנו לומדים בקושי ארבעה חודשים!' תמה ירחמיאל בקול סדוק.

מוטי התגמגם וניסה להצטדק ולהתנצל, 'לא אמרתי להחליף באופן קבוע, אתה יודע רק קצת להתרענן, כמובן זה

4 כל מהלך חיי של ירחמיאל מבוסס על קנאה אותה הוא מגדיר קנאת סופרים. הרבה פעמים הוא מתאכזב והוא לא מצליח ורק פעמים בודדות הקנאה הזאת אכן מקדמת אותו בלימוד.

סיפורי המידות שנראה כל אחד "מעלת" חברינו

קינאה, אבל לא במעלות אלא בחברים.⁷ בשביל ירחמיאל שכבר זמן רב לא ישב על סוגיא בעיון היו מחשבות אלו כמים קרים על נפש עייפה, הוא נהנה מההברקה וכדרכו המשיך להעמיק במחשבתו בסוגיא שנקרתה לפניו.

'הרי ברור שחז"ל לא התכוונו לקנאה באחרים שהרי הקנאה מביאה לידי שנאה כמו אצל האחים ויוסף, ואם כך ברור שאין צד לקנא ולשנוא, אלא מה וודאי שכוונת חז"ל הייתה לקנא במעלות שיש לשני, לא לשנוא את השני אלא אדרבה לקנא מרוב אהבה לשני, לקנא במעלות שיש לשני כי אני גם אוהב את אותם מעלות כי אני גם רוצה את אותם מעלות.'⁸

ירחמיאל קם ממיטתו בכוחות מחודשים, הוא חש איש חדש, הוא ידע כי כעת הוא עומד לפתוח מהלך חדש בחיים, הוא הולך לדרוך בדרך חדשה, בדרך הפרטית והאישית שלו, הוא ממשיך להביט סביב, אבל לא על האנשים אלא על המעלות טובות שיש להם!

הוא שטף את פניו ויצא מבניין הפנימיה לעבר בית המדרש כשהוא צועד בדרכו החדשה.

'נו' אז אתה לא מקנא בי אתה מקנא בשינה, ואם כך גם אתה יכול ללכת לישון', הטון של ירחמיאל צנח באחת כשהוא הבין כי ההוא באמת לא מקנא בו אלא רק בא להתלוצץ ממנו.

מבחינתו של מרדכי הדו-שיח הקצר תם ונשלם והוא עזב את החדר כשהוא מהמהם משהו בלתי מחייב.

אולם עבור ירחמיאל שמטבעו הרבה לחשוב ולהעמיק, המשפט אותו שלף בעצמו היה פתח לשינוי דרסטי ומשמעותי בכל הלך מחשבותיו וחיייו.

'הוא' לא מקנא בי אלא בשינה שלי... הוא לא מקנא בי אלא בשינה שלי... במה כל אחד מקנא, מה זה קנאה? האם כל מי שמקנא מקנא בתוצאה או שהוא מקנא בשני...?'

מחשבותיו של ירחמיאל המשיכו להתקדם במהירות, 'האם מה שאמרו חז"ל קנאת סופרים תרבה חכמה הכוונה היא לקנא בחכמה או לקנא בחברים החכמים.

הרי ברור שאין ענין בקנאה בחברים אלא המטרה היא לקנא במעלות שלהם, וא"כ בוודאי שחז"ל התכוונו לקנא במעלות הטובות ולא בחברים.

'ומה אני?' ירחמיאל החל להלקות את עצמו במוסר עצמי נוקב עד התהום

'ומה אני עשיתי כל הזמן? האם קינאתי במעלות שלהם או שקינאתי בהם? האם קינאתי בסברות החזקות שדובי אמר או שמא קינאתי בהצלחתו של דובי שכולם מקשיבים לו? האם קינאתי בידיעת השב-שמעתתא או שמא קינאתי באלו שנמנו על חברי הכולל? האם עניין אותי להעמיק בלימוד יחד עם ר' קלמן או שמא רציתי להיות בין המוצלחים שלומדים עם ר' קלמן....?'

פניו של ירחמיאל האירו לפתע כשהוא קלט את עומק הנפלא לו כיוונו חז"ל בדבריהם. תמיד הוא אהב להעמיק וכעת כשהוא עמד על הנקודה הדקה של דברי חז"ל, הוא הרגיש ממש הארה משמא, פתאום הוא קלט שכל חייו הוא חי בטעות, תמיד הוא חי על הבסיס שנקרא קנאת סופרים אולם אף פעם הוא לא באמת הבין נכון מהי קנאת סופרים.

ירחמיאל הזדעזע לרגע משינוי התפיסה שנפל עליו באחת

לפתע הוא הבין מדוע הוא אף לא הצליח, לא שחלילה דברי חז"ל לא התקיימו, אדרבה, הוא זה שלא קיים את דברי חז"ל, חז"ל אמרו לקנא אבל לא לקנא בחברים אלא לקנא במעלות שלהם, והוא כמו טיפש כל חייו קינאה ועוד איך

הרעיון של הסיפור

ירחמיאל מקנא כל הזמן בחבריו המוצלחים והוא מנסה כל הזמן להגיע למה שהם הגיעו כשהוא מבסס את דרכו על דברי חז"ל שאמרו 'קנאת סופרים תרבה חכמה'. בסוף לאחר מספר שנים ירחמיאל מקבל משבר כשהוא מגלה שהוא לא באמת הצליח בדרכו והוא לא ראה התקדמות משמעותית בדרך זו.

בהמשך מגלה ירחמיאל את הבעיה. הוא תמיד חשב שקנאת סופרים הכוונה היא לקנא בחברים שיש להם מעלות, אולם הוא טעה! קנאת סופרים ענינה לקנא במעלות של השני ולא בשני, לאהוב את המעלות הטובות שיש לשני ולרצות בהם, ולא חלילה לקנא בהצלחה של השני.

7 קנאת סופרים תרבה חכמה ענינה לקנא במעלות של השני ולא בשני!

8 המבחן בין קנאה במעלות של השני לקנאה בשני, זה האם אני אוהב את השני או שונא אותו, מי שמקנא בחבירו שונא אותו, אולם מי שמקנא במעלות של חבירו הוא רק אוהב אותו יותר ויותר, כי הוא רואה בו את המעלות שאותם הוא אוהב ורוצה ומחמת כן הוא מקנא. זה מים שברוח שבמים, מים-קנאה, רוח - תנועה, מים - אהבה. קנאה מתוך אהבה שיוצרת באדם תהליך להשגת אותה מידה שהוא אוהב.

רכישת ספרי הרב
ספרי אברהם
משלוח ברחבי העולם
03.578.2270
USA 718.871.8652
books2270@gmail.com

כל החומר
שמופיע
בגיליונות
מידי שבוע
יוצא לאור לראשונה

קו ישיר לשמיעת
שיעורי מורנו הרב
שליט"א
ב'קול הלשון'
ישראל 073.295.1245

לקבלת העלון
בדוא"ל
bilvavi231@gmail.com
לקבלת העלון
בפקס 03.548.0529

© כל הזכויות שמורות
'בלבי' משכן אבנה'
טלפון 052.763.8588
פקס 03.548.0529
bilvavi231@gmail.com